

ORTA VE YENİ KURUNDA ORTAASYA VE HİNDİSTAN TÜRKLERİNDE KADINLARIN MEVKİİ

Hikmet Bayur

T. T. K. üyesi, Manisa Saylavı

Osmanlı İmparatorluğunda birçok kadının siyasal rol oynadığı görülürse de bunlar daima perde arkasında ve koca ve oğulları üzerindeki nüfuzlarını kullanarak ve onları alet ederek oynanmış rollerdir.

Ortaasya ve Hindistan Türkleri arasında ise doğrudan doğruya siyasal ve askerî rol oynayan yani devleti idare ve askere kumanda eden kadınlara tesadüf olunur. Bundan başka ora Türk Kadınları arasında erkek sporlarına girişen kadınlar da çoktur, bunların bazılarında bahsedeceğimiz.

Müslüman devrindeki Hindistan Türkleri mevzuubahs olunca şu cihetleri daima hatırdta tutmalıdır ki 1605 de ölen Ekber Gurkana kadar (Baburun doğrudan doğruya ve Büyük Timurun 7nci göbekten torunudur) Hint tahtına çıkan hemen bütün Türk hükümdarlar ya Türkistan ve şimdiki Afganistan ve İranda doğmuş Türklerden idiler veyahut babaları oralarda doğmuştu. Büyük memur ve kumandanların vaziyeti de öyledir; yaşayış tarzlarında ve elbiselerinde Türk âdetlerini aynen muhafaza etmekte idiler.

O devirlerden kalma minyatürlerde ezcümle Patna Kütüphanesinde mahfuz «Tarihî Hanedanı Timuriye» adli eserde bulunanlarında, kadınların, hiç olmazsa saray ve zengin kadınlarının evde hotoz veya külâh ve dışarda alın üzerindeki saçların bir parçası açıkta kalmak üzere bir başörtü giydikleri görünmektedir. Bunlar dışarıya şimdi bazı senelerde moda olduğu veçhile son derece dar entarilerile çıkmaktadırlar.

Baburun kızı ve Hümayunun kızkardeşi olan Gülbedenin Hümayunname adlı eserinde Hümayun tarafından verilen bazı ziyafetlere ait izahattan öyle anlaşılmaktadır ki ziyafette erkek ve kadınlar beraber bulunmakta ve eylenmektedirler. Keza aynı

esere göre kadınlar arasında sporlar ve bunların en gücü olan Çukana (polo) meraklı kadınlar çoktur.

* * *

Bu umumî malûmattan sonra bazı meşhur kadınlardan bahsedelim.

Sultan Raziye.— Bu gibi kadınların en eski ve meşhuru 1236 da ölmüş olan Dehli Sultanı İletmişin kızı Raziyedir. İletmiş ölümünden dört sene evvel kızını veliaht yapmıştır. Bu zat Hindistanın aşağı yukarı yarısına hâkim bulunuyordu; devlet ricali hükümdarlığa elverişli büyük yaşta oğulları varken niçin kızını veliaht yaptığını sormuş ve bunu muvafık görmediklerini kendisine söylemişlerdi. İletmiş cevaben «Oğullarım hep gençlik eğlencelerine dalmışlardır, onların hiçbiri devlet işlerini görececek kabiliyette değildir ve hükûmet işleriyle meşgul olmazlar, ben öldükten sonra görülecektir ki, oğullarımdan hiçbiri kızım kadar veliahtlığa lâyık değildir.» [1]

İletmişin beyleri buna inanmamış olacaklar ki o, ölünce tahta oğlu Firuzu çıkarmışlardır; fakat bu gencin iktidarsızlığı ve anası Şah Türkmenin zulüm ve entrikaları yüzünden ortalık karma karışık olmuş ve valiler isyan etmiştir. Oğlunun tahtını sağlamlaştırmak için Şah Türkmenin üvey kızı Raziyeyi öldürteceği şayiası çıkınca Dehli Türkleri ayaklanıp Raziyeyi Sultan ilân etmişlerdir. O kargaşalık esnasında onun üvey kardeşi Firuz öldürülmüştür.

Raziye Sultan olunca az zaman içinde asayiş iade etmiş mahir siyasesile valiler ittifakını bozup babasının imparatorluğuna hâkim olmuştur. Erkek elbisesi ile ve tabii baş ve yüzü açık olarak dolaşır; bu hareketinin fena telâkki edildiğine dair emare yoktur.

Raziyenin saltanatı ancak üç buçuk sene sürebilmiştir. Sebebi kendi ihtiyatsızlığıdır.

Yakut isminde bir Habeşi o zaman mühim bir makam adde-dilen Ahir Beyliğine tayin etmiştir. o devirde Hindistana hâkim olan Türkler arasında Türklük taassubu çok büyüktü, bu taassup o kadar ileri gidiyordu ki ekseriyeti Ceyhunun garbinde bulunan Türkmenlerle ekseriyeti aynı nehrin cenubunda bulunan Kalaçlar için dahi bazı farklar gözetilirdi. Meselâ 1290 da Dehli tahtına çıkan Kalaç Türklerinden Tülek oğlu Celâlettinin saltanatını bir çok beyler uzun zaman tanımamışlardır. Bu gibi düşüncelerin

[1] Tabakatı Nasiri.

hâkim olduğu bir muhit tabii bir Habeşin Ahir Beyi oluşunu çekemezdi ve çekmedi. O devrin vak'a nüvisi olan Gvalyor kadısı Cürcanlı Seraceddin oğlu Osman sadece Habeş Yakutun Sultanın teveccühünü kazandığını yazıyorsa da 16 ıncı asırda yani iki asır kadar sonra yazılmış olan Tabakatı Ekberide ikisi arasında fazla bir teklifsizliği ima eden cümleler vardır.

Bu son cihetin aslı olmasa dahi Raziyenin bir Habeşi Ahir Beyi yapması siyaseten de anlaşılabilir; zira o devirde Hindistandaki Türk beyleri son derece mütesanit olup bu sayede hükümdara varıncıya kadar her şeye tahakküm etmekte idiler, Raziye öldükten sonra bunların en ileri gelenleri «Kırklar» adile bir komite teşkil edecek ve içlerinden en nüfuzlusu olan Balaban Uluğ Han Padişah oluncıya kadar yani 26 sene hakiki nüfuzu ellerinde bulunduracaklardır. Raziyenin bir Habeşi sarayının mühim bir makamına getirmesi beyler arasındaki tesanüdü kırarak kendi nüfuzunu kuvvetlendirmek ve onlarla mücadele için bir silâh elde etmek istemesinden ileri gelebilir ve bu tayin bir başlangıç olabilir. Yani Raziyenin, şahsi tahakkümünü kurmak ve sağlamlaştırmak için, çok kere Türkten gayrisine dayanmağa heves eden Osmanlı Padişahlarınıninkine benzer bir siyasa tutmak istemiş olması mümkündür, Belki bu gayeyi sezdiklerinden belki de genç ve bekâr Padişahın bir Habeşle; teklifsizliğini çekemediklerinden Türk Beyleri ayaklandılar. Lahor valisi Ayazoğlu İzzettin Tabarhind valisi Altuniye ve bizzat Raziyenin Emiri Hacıpi yani baş mabeyincisi olan Aytekinin beraberinde hemen bütün Beyler isyan ederler. Habeş Yakut öldürülür ve esir edilen Raziye Altuniyeye teslim edilir, yerinde başka bir kardeşi Behram Padişah ilân olunur (1240). Fakat Altuniye esiri Raziye ile evlenir ve ikisi birden tekrar saltanat davasına kalkışır. Karakuş gibi zamanın en kudretli emirlerinden bazıları kendilerine taraftar olurlarsa da yenilirler ve kaçarken Hindular tarafından öldürülürler.

Zekâ ve cesaretile meşhur olan Raziye bu suretle pek genç yaşında belki fazla kurnazlığından ve belki de ihtiyatsızlık ve zâfından hem tahtını hem canını vermiştir.

* * *

Gülü - Bihşt.— 14 üncü asrın başlarında Alâettin Kalaç Hint Padişahı iken Malva'da bulunan Jalor Racası (yani Hindu hükümdarı) Kamer Deo bizzat Alâettinle bir meydan muharebesinde boy

ölçmeğe hazır olduğunu ilân etmişti. Dünyanın en büyük Fatihleri arasında bulunan ve 500,000 atlı asker besliyen Alâattin bunu dünyaca Racaya karşı saray kadınlarından Gülü - Bihıştin fiilen kumanda ettiği bir kıt'ayı gönderir. O kadar övünen Raca yenilir ve teslim olacak raddeye gelirse de Gülü - Bihışt o sıralarda hastalanıp ölür, yerine geçen oğlu Şahın anasının kabiliyetini haiz olmadığından bir muharebe kaybeder ve bozgunda ölür. Nihayet Alâattin yeni kuvvetler başında Kemalettin Kurt adında başka bir kumandan gönderir, Jalor alınır ve raca idam edilir.

*
**

15 inci asrın sonunda ve 16 inci asrın başlarında yaşamış olan Babürün anneannesi Isen Devlet Begum ve annesi Kutluk Nigâr Begum müstakilen devlet ve ordu idare etmiş olmamakla beraber bilhassa Babürün küçüklüğünde veyahut onun hazır olmadığı vakitlerde beyler meclisinde ve umumî idare işlerinde doğru ve isabetli rey sahibi olduklarını ve icabında idarî ve siyasal mes'uliyetler alabileceklerini göstermişlerdir. Babürün ablası Han Zade Begum de, bilhassa onun ölümünden sonra, yeğenleri için çok kere hürmetle dinlenen bir müşavir ve akıl hocası olmuştur.

Babürün kızı ve Humayunun kardeşi Gül - Beden gayet anlayışlı ciddî ve samimî bir muharrirdir; az ilerde bugün mevcut tek nüshası farsça olan Humayunname adlı eserinden bazı parçalar alacağız.

Hurrem Begum — Buna mizaci dolayısıyla olacak, Haram Begum da derler; Kocası Süleyman Mirza Timur soyundan olup Humayunun büyük amcasının torunudur. Bu itibarla Humayunname de Hurreme Türkçe «gelin» denilmektedir. Süleyman Mirza Badahşanda (Pamirin Garbı) Kalei Zafere hâkimdir, fakat asıl idare ve kumanda fiilen karısının elindedir.

O devirde Babürün iki büyük oğlu Humayun ve Kâmıran şiddetli bir taht kavgasına tutuşmuşlardı; 1550 de kardeşi tarafından bir baskına uğradıktan sonra pek kötü bir vaziyete düşen Humayun, Hurrem Beguma başvurur. Gülbeden Humayunname de vak'ayı şöyle anlatmıştır. (S:91)

«Hazreti Padişah Hurrem Begüme haber gönderdi, geline söyleyin ki bana mümkün olduğu kadar çabuk Badahşan Ordusunu hazırlayıp göndersin. Begum pek az bir zaman içinde bir kaç bin kişiyi at, silâh ve levazımile birlikte hazırladı, herşeylerine kendisi himmet ve nezaret etti; onlarla beraber ta geçide kadar

geldi, oradan askerleri yolladı ve kendisi geri döndü, bu asker geldi ve Hazreti Padişaha mülhak oldu. Çarıkıran veya Karabağda Mirza Kâmıranla savaş oldu, Hazretin (Hümayun) askeri galip geldi ... »

Hurremin bu gibi faziletleri dolayısıyla aile içinde itibarı büyüktü; bu vak'alardan az evvel Kâmıranın onu kendi tarafına çekerek kuvvetinden istifade etmek için tatbika kalkışmış olduğu careyi Gülbeden şöyle anlatır. (S.89)

«Mirza Kâmıran Gülâpta iken Turhan Beyge adlı fesatçı bir kadın ona yol göstererek der ki: «Hurrem Begüma aşk gösteriniz, bu maslahata muvaffak olur. Bu kısa akıllının sözüne uyan Mirza Kâmıran Bige Ağa (kadındır) vasıtasile Hurrem Begüma bir mektup ve bir rupaki (sırmalı işlemeli tül) gönderir, bu kadın mektup ve rupakiyi Hurrem Begümün önüne koyar ve Mirza Kâmıranın hürmet ve büyük iştihakını anlatır. Hurrem Begüm der ki: «Şimdilik bu mektup ve rupakiyi alınız ve Mirzalar (Kocası Süleyman ve oğlu İbrahim) dışardan gelince getiriniz. Bige ağa ağlamağa ve sızlamağa ve yalvarmağa başlar, ve der ki: - Mirza Kâmıran bunları size gönderdi, uzun zaman var ki, size âşıktır, ve siz ona karşı mürüvetsizlik gösteriyorsunuz.- Hurrem Begüm, galeyan ve şiddet içinde derhal Mirza Süleyman ve Mirza İbrahimi çağırıp onlara der ki: «Mirza Kâmıran sizleri namert mi biliyor ki, bana böyle bir mektup gönderiyor? Ben bu tarzda yazılar almağa lâyük müydüm? Mirza Kâmıran sizlerin ağabeyiniz gibidir ve ben onun gelini yerindeyim. Benim tarafımdan ona bu yolda mektup gönderin. Bu kadını (Bige Ağayı) yakalayın ve parça parça edin, ta ki, diğerlerine ibret olsun ve hiç kimse başkasının ehil ve ayaline kötü ve fasit hayal gözü atmasın. O (Kâmıran) kadın ve adam oğlu olduğu halde böyle lâyük olmıyan şeyler yapana ve benden ve oğlumdan korkmıyana ne yapılması münasıptır.,»

Filhakika meyaneci kadın öldürülüyor ve Kâmıran da o derece ürker ki, devriş olmağa kalkışır. Hükümdar olan kardeşile sonsuz muharebeler yapan Kâmıranın bu halinden şuna da hükümlenabilir ki, o devirde iffete ve aile namusuna siyasal sadakatten fazla ehemmiyet verilmektedir.